

RAZMIŠLJANJA OB MOZARTOVI DVESTOLETNICI

Mogoče nam ni bil Mozart nikoli tako blizu kot ob tej dvestoletnici. Zakaj vsaka doba prinaša hkrati s svojimi specifičnimi značilnostmi še lastno vrednotenje preteklosti. Tako lahko opažamo, kako doživljajo celotna obdobja v zgodovini umetnosti s svojimi možmi in stvaritvami različno srečo in sprejem pri poznejših rodovih. Res je sicer, da se dotiplje kulturna zgodovina do objektivnega vrednotenja preteklosti, vendar opažamo tudi pri njej občutno nihanje in pogosto revizijo vrednot.

Mimo oficialne kulturne zgodovine je v vsaki dobi živ okus občinstva, ki vedno znova presoja umetnine. Zato zapadajo nekatera dela pozabi, potem ko so doživela uspeh, zato se nam znova odkrijejo dela, ki so dolgo časa ležala pozabljena, pa čeprav so jih ob nastanku ugodno sprejeli; zato tudi gledamo v posameznih obdobjih na vélike mojstre na različen način ali različno vrednotimo posamezna njihova dela.

Mozarta so vedno zelo častili (kar pa ga ni obvarovalo, da ne bi pripeljali njegovega trupla na pokopališče z vozom revežev). Vendar danes, ko se je že zdavnaj zaključil zgodovinski cikel, ki se je porodil z romantiko in je umrl z impresionizmom in ekspresionizmom, v času, ki so zanj značilni neoklasicizem, poizkusi oživljanja predklasičnih načinov (Strawinskega poslednje ustvarjalno obdobje i. dr.), povratak k »humanosti«¹ glasbene izpovedi in podobno, je postal Mozart nadvse aktualen in soroden idejnim stremljenjem današnjega glasbenika in glasbenega ljubitelja.

*

Izredno obsežno Mozartovo delo izpričuje v treh desetletjih ustvarjanja prehod od rokokoja h klasicizmu. Nekatera izmed zadnjih del nam dado že slutiti porajajočo se romantiko. Mozart je torej rasel in se razvijal s časom in njegovo ustvarjanje se je razvijalo vzporedno z družbo, v kateri je skladatelj živel. To je eden izmed pogojev za večno aktualnost njegovega dela in eden izmed dokazov za njegovo vsestransko, globoko in občutljivo osebnost.

Drugi pogoj in dokaz za vse to je iskati zgolj v njegovi notranjosti in značaju: v izredno čisti vedrosti, ki preveva vse njegove stvaritve. V tistih delih, ki jih je spočel v veselju, se ta vedrost sprevrže v igrivost in šegavost, v delih, ki jih je sprožilo trpljenje in razočaranje, se pa izčisti v mir: v njih namreč ne upodablja svojega trpljenja, kot so to delali romantiki, temveč se dviga iznad trpljenja in išče miru. Romantiki so v tem vse bolj človeški, »pasivni«² v prvotnem pomenu te besede, iskanje katarze je v njihovih delih vse bolj neposredno. Mozart in vsi predromantiki pa upodabljajo mir, ki ga prinaša katarza: s svojimi deli ne samo iščejo katarze, temveč jo tudi dosežajo. Zato je emotivna moč take glasbe manj neposredna, toda globlja in čistejša. In zato tudi nič manj človeška. Izmed vseh predromantikov je gotovo Mozartu uspelo na najbolj popoln način doseči tako visoko izrazno izčiščenost, vedrino, mir.

Zaradi neposredne emotivne vsebine zahteva glasba romantikov, če sodim po svojih osebnih izkustvih, posebno razpoloženjsko pripravljenost poslušalca. Pri glasbi predromantikov, posebno klasikov, je prilagoditev poslušalca mnogo lažja. Danes pa, ko spada romantični zgodovinski cikel že popolnoma v preteklost, je predromantična glasba mnogo bolj aktualna kot v celem devetnajstem stoletju in v prvih desetletjih dvajsetega. Ker je med vsemi predromantiki Mozart poleg Bacha najgenialnejši in najpopolnejši in ker je Mozart mnogo preprostejši in zato laže razumljiv od Bacha, bi moral biti danes Mozart ne samo med poklicnimi glasbeniki, ampak tudi med širšimi krogi glasbenih ljubiteljev tako aktualen in priljubljen, kot še nikoli. V številnih in široko zasnovanih proslavah v koncertnih dvorinah, v radiu in časopisju ob tej dvestoletnici vidim potrdilo tej domnevi.

*

Vedrost je najznačilnejša poteza Mozartove glasbe. Kako je vedrost aktualna v sodobni glasbi, nam izpričujejo nekatera izrazita dela živečih skladateljev: Françaixov Trio za violino, violo in čelo (1933), Hindemithova Symphonia serena (1946), Šostakovičev Tretji godalni kvartet (1947), Brittnovi Folk Song Arrangements (1942, 1946, 1948) in številna druga dela teh in drugih skladateljev.

Zase moram priznati, da je ni stvari v glasbi, ki bi me globlje prevzela kot pa vedrost. Zakaj ta nam pomaga, da se najuspešneje dvigamo iznad vsakdanjosti in da uživamo na najbolj čist način. Priznati moram, da je ni skladbe, ki bi jo rajši poslušal kot Mozartova Eine kleine Nachtmusik.

*

Poleg skladb nam služijo tudi njegova pisma, da ga bolje spoznamo. Med njimi se odlikujejo posebno pisma svojcem po prisrčni iskrenosti in zaupljivosti. V njih opazimo tudi vse znake, ki so lastni Mozartovi glasbi: zgodnja zrelost, genialnost in vedrost.

Kako nas presenetijo zrele kritične opazke v pismu sestri iz Neaplja 5. junija 1770, če pomislimo, koliko je bil tedaj star! Oče ga je spremljal na turneji po Italiji, kjer je v številnih mestih koncertiral in si pridobil visoka priznanja in naklonjenost glasbenikov, vladarjev in papeža. V Neaplju je slišal Jommellijevo opero Armida abbandonata. »Die Oper hier ist von Jomell; sie ist schön, aber zu gescheut und zu altväterisch für's Theater.« In malo niže: »Die Tänze sind miserabel pompös. Das Theater ist schön. Der König ist grob neapolitanisch auferzogen und steht in der Oper allezeit auf einem Schemerl, damit er ein bisschen grösser als die Königin scheint.«

Misli odraslih, ki jih je otrok ujel pri pogovorih v gledališču? Ne bi se bil ustavil ob njih, ne bi jih bil slišal, če ne bi sam budno spremljal dogodkov s kritično samozavestjo svoje zgodnje zrelosti.

Kar v zadregi sem, katero njegovo pismo naj izberem, da pokažem, kako sta vedrost in šegavost prevladovala v njih. Lahko bi citiral celotno pismo, ki sem ga že prej omenil: v njem opisuje sestri svoje življenje v Neaplju, prehaja od predmeta do drugega s pravečato otroško neučakanostjo, neprestano menja jezik: knjižna nemščina, salzburško narečje, italijanščina in francoščina ...

Enaindvajsetleten je pisal sestrični Mariji Anni Thekli Mozartovi iz Augsburga in vnesel v besedilo nič koliko rim brez vsakršne zveze: »Allerliebste Bäsle Häsle! Ich habe dero mit so werthes Schreiben richtig erhalten *falten*, und daraus ersehen *drehen*, dass der H. Vetter *Retter*, die Frau Has *Bas*, und Sie *wie* recht wohl auf sind *Kind*. Wir sind auch Gott Lob und Dank recht gesund *Hund*. Ich habe heute den Brief *schief* von meinem Papa *haha* auch richtig in meine Klaue bekommen *strommen*. Ich hoffe Sie werden auf meinen Brief *Trief*, welchen ich Ihnen aus Mannheim geschrieben, erhalten haben *schaben*. Desto besser, besser desto! Nun aber etwas gescheutes. Mir ist sehr leid, dass der H. Prälat *Salat*, schon wieder vom Schlag getroffen worden ist *fist*, doch hoffe ich mit der Hülfe Gottes, wird es von keinen Folgen sein *Schwein*« itd. To pismo zaključuje, potem ko ji je poslal 10000 poljubov, s podpisom »der alte junge Sauschwanz Wolfgang Amadé Rosenkranz« in z datumom »Miehnnam ned 1775 rebotco 7771« (beri vsako posamezno besedo narobe).

Takšno igrakkanje srečujemo sicer pretežno v pismih iz mladostnih let, toda niti pozneje ne manjka v njih duhovitosti in sproščenosti.

Vse to so znamenja njegove plodne domiselnosti in so veren nasprotek sproščenemu, domiselnemu in lahkotnemu glasbenemu ustvarjanju.

*

Zgodnja zrelost, genialnost.

V poletju 1952 sem slišal v okviru Salzburškega festivala Mozartovo nemško postno kantato *Grabmusik* K. 42 za dva solista (sopran in bas), zbor in orkester (1767). Ko je enajstletni skladatelj pisal to delo, je imel za seboj že pet klavirskih sonat, kakih petdeset drugih klavirskih skladb, deset sonat za violino in klavir, šest sonat za violino, čelo in klavir, vsaj tri simfonije, simfonično delo *Galimathias musicum*, en oratorij, nekaj cerkvenih skladb, eno komedijo in tri arije. Že vse te skladbe, pa prav od prvega menueta (1761/62), izpričujejo njegovo zgodnjo zrelost, ki je nanjo poslušalec že vnaprej pripravljen. Kljub temu sem pri *Grabmusik* doživel nedopovedljivo presenečenje. To, kar sem slišal, je preseglo meje vsake zgodnje zrelosti. V tem delu ni bilo nikjer ničesar, kar bi moglo na še tako oddaljen način spominjati na otroško miselnost, na otroško doživljanje umetnosti. Sama polna zrelost, zrelost človeka, ki dojame in čuti vse tajne življenja tako, kot jih more čutiti le resničen, zrel in občutljiv umetnik. Zrelost človeka, ki so mu misli na življenje in smrt, ljubezen in trpljenje bolj domače nego misli na kruh in igro, na normalno življenje vseh normalnih ljudi.

»Wo bin ich? Bitttrer Schmerz?... ist vom Blut und Leben lehr... Hier trieft die Wunde noch nach Blut...« Le kako je mogel enajstletni fantič doživeti smisel vsega tega? Kako je mogel zadeti s svojo glasbo bistvo teh misli? V recitativih je povsod pravilno, prepričljivo zadel smisel in občutje z zrelo dramatičnostjo, v arijah pa srečamo že vse poteze, ki so lastne njegovim poznejšim delom: oblikovna dovršenost, zadeta izrazna moč orkestracije, uporaba virtuoizmov v solističnih glasovih. In vse uravnovešeno, zadeto, izklesano.

Tedaj sem najjasneje občutil, kaj je genij. In obenem sem razumel, da je največji genij v svetovni glasbi prav Mozart. Drugi so se s svojim

delom s trudom, včasih celo mukoma približevali večni Lepoti, ki je poslednji namen umetnosti; Mozart jo je nosil v sebi.

Vedrost.

Tu bi lahko pričel pri K. 1 (že omenjenem prvem klavirskem menuetu) in nehal pri K. 626 (Requiemu, zadnjem, nedokončanem delu). Raznovrstna galerija tipov v operah, bogata lestvica občutij v oratorijih, kantatah in cerkvenih skladbah, življenjska pristnost in tehtna povednost vseh simfoničnih in komornih del nam predstavljajo obsežno in raznoliko ustvarjanje, kot ga ne najdemo zlahka pri drugih skladateljih. Od sproščenega veselja tja do temne in grenke bolečine je Mozart uglašal svojo pesem na vse strune svojega srca. A vseskozi prevladuje vedrost. V vedrosti se veselje poplemeniti in boleost izčisti.

To je lahko dosegel le človek, ki je nosil v sebi večno Lepoto. Skozi njo je ljubil življenje in ljudi in v njej je našel moč, da se je dvigal iznad življenja in ljudi. Zaradi svoje ljubezni do njih je črpal iz sebe Lepoto, da jim jo je podaril. In zaradi svoje velike notranje čistosti in vedrine je pisal za ljudi najbolj čisto in vedro glasbo na svetu.

Višek te čistosti in vedrosti je dosegel v *Eine kleine Nachtmusik*. Če gledaš partituro (ali če poslušáš glasbo, to je isto), te preseneti skrajna preprostost, prvinska bistvenost vsake note, dovršena skladnost sestavin, stilna prozornost: pri tem pa izrazna moč, notranje bogastvo, globina izpovedi, kakor jih komaj najdeš na tisoč straneh drugih velikih skladateljev. Od stavka do stavka, od ene glasbene misli do druge, od note do note je tu vse popolno. V najvišjem smislu te besede. Če velja pravilo, da ni nič popolnega na svetu, moramo napraviti vsaj eno izjemo, eno samo: to je Mozartova *Nachtmusik*. Iz nje se bomo učili več kot iz vseh učbenikov in nudila nam bo več kot kar koli drugega v umetnosti.

To je Mozart. Zaradi povsem nove, sodobne aktualnosti njegove glasbe ne bo nikomur težko, približati se mu. Vsakdo, ki je čist v srcu, ki zna — kot on — ljubiti, ga bo zlahka razumel in vzljubil. In ga bo Mozartova glasba dvignila in poplemenitila. Posredovala mu bo vedrosti. In to v našem življenju ni nepomembna vrednota.

Današnjim skladateljem bi moral biti Mozart najvišji vzor. Hindemith, Šostakovič, Françaix, Britten mi potrjujejo, da se ne motim.

Pavle Merku